

MUAMMOLI TA'LIMNING ROLI VA AHAMIYATI

Saydaliyeva L.M.

Nizomiy nomidagi TDPU. Toshkent (O'zbekiston)

Жарилкапова Айжан

Nizomiy nomidagi TDPU. 3 - kurs talabasi

Annotatsiya

Maqolada boshlang'ich sinf matematika darslarida ta'lim vositalari nuqtai nazaridan ta'limdagi asosiy yo'nalish muammolari, topshiriqlarini hal etish, bilish faoliyatini shakllantirish, ta'lim jarayonida o'qituvchi rahbarligida o'quvchilar oldiga yangidan - yangi murakkablashib boruvchi uzluksiz muammolarni hal qiluvchi ta'limni tashkil etadi.

Kalit so'zlar: Ta'lim vositalari, muammoli ta'lim, kashfiyot, yondashuv, ko'nikma, bilim, o'quv, ijodiy muammo, didaktik tizim, ko'rgazmalilik.

Аннотация

В статье рассматриваются основные направления в обучении с точки зрения средств обучения на уроках математики начальных классов решение задач, формирование познавательной деятельности, которые в процессе обучения под руководством учителя составляют учебную программу, решающую все новые и новые усложняющиеся задачи перед учащимися.

Ключевые слова: средства обучения, проблемное обучение, подход, умение, знания, обучение, творческая проблема, дидактическая система, наглядность.

Annotation

The article examines the main directions in teaching from the point of view of teaching tools in primary school mathematics lessons, problem solving, formation of cognitive activity, which in the process of learning under the guidance of a teacher make up a curriculum that solves more and more complex tasks for students.

Keywords: learning tools, problem-based learning, approach, skill, knowledge, learning, creative problem, didactic system, visibility.

Hozirgi paytda matematika darslarida ta'lim vositalari orqali ta'limning turli jihatlari bilan ko'pgina olimlar shug'ullanmoqda (M.I.Maxmutov, A.M.Matyushkin, O.R.Roziqov, O.Xudoyberdiyev, A.M.Umronxo'jayev va boshqalar). Kichik yoshdagi maktab o'quvchalari bilish faoliyatining shakllantirish muammolarini ishlab chiqishga N.U.Bikboeva, K.Q.Qosimova, L.SH.Levenberg, M.I.Moro, R.A.Mavlyanova, A.M.Pishkalo, V.P.Strezikozin, S.F.Juykov va boshqa tadqiqotchilar katta hissa qo'shdi. SHuningdek, o'quv jarayonida matematika darslarida ta'lim vositalari orqali ta'limning mohiyati, roli va ahamiyati ochib beriluvchi bir qancha psixologik va didaktik ishlar yuzaga keldi (M.G.Davletshin, E.G'oziyev va boshqalar).

V.P.Strezikozin o'z muloxazalarini «Muammoli ta'limning mohiyati nimada?» nomli masalasida davom ettirib, shuni qayd etadiki, matematika darslarida ta'lim vositalari orqali ta'limning asosi bilimlarni o'zlashtirish va qo'llashda o'quvchilarning faol bilish izlanishidirki, bu ularning fikriy faoliyati, mustaqilligini rivojlantirishga imkon yaratishga qaratilgandir. Bunday izlanishning tayanch nuqtasi mazkur o'qituvchi taklif etgan o'quv yoki bilish topshirig'i – muammodir.

Etakchi olimlarning tajriba va tadqiqotlari ko'rsatishicha, matematika darslarida ta'lim vositalari o'quvchilarda fikrlashni. faollashtirishga yo'naltirilgan va uning psixologik tabiatini tushunishni hisobga olgan holda yuzaga keltirish lozim. O'quvchi ta'limning nafaqat obyekti, balki subyekti hamdir. U o'qituvchi talabini shunchaki o'zlashtirmaydi, balki uni ichki jihatdan moslashtiradi, tanlab - tanlab undan ta'sirlanadi, o'z shaxsiy tajribasi, aqliy rivojlanish darajasiga qarab faol o'zlashtiradi, qayta ishlaydi. Maktab mustaqil fikrlash harakat qilishga

qobil yosh avlodni tarbiyalashga da'vat etilgan. Shu bois didaktlar va ilg'or o'qituvchilar o'quvchilarda o'quv faoliyatiga ijodiy yondashuvni rivojlantirish yo'llarini astoydil izlamoqdalar. darslarda bu muammodan foydalanish bilish jarayonlarining samaradorligini oshiradi, O'quvchilar ijodiy qobiliyatini rivojlantiradi, bilimlarni ancha chuqur, ongli, mustaxkam o'zlashtirishiga olib keladi, mustaqil izlashlar natijasida «kashfiyotlar» qilish imkonini beradi.

Biroq bu «kashfiyot» ta'limda faqat ilmiy kashfiyotlar amalga oshiriladigan ijodiy faoliyat sharoitlarini immitatsiya qilishga dahvat etiluvchi maxsus tashkil qilingan sharoitlarda ro'y beradi, chunki psixologik-pedagogik adabiyotda «kashfiyot» so'zi doimo qo'shtirnoqqa olinadi.

O'quvchi tomonidan mustaqil izlanishlar natijasida topilgan yangilik fanga ma'lum bo'lgach, bunday «kashfiyot» «qayta qilingan kashfiyot» deb ataladi.

Va, nihoyat, shuni ko'zda tutish muhimki, ta'limga matematika darslarida ta'lim vositalari orqali yondashuv yuqori samadorligiga qaramay, unga hech qachon didaktik «balogardon» deb qaramaslik kerak. Insoniyat yaratgan boyliklarni ongli, sistemali, mustahkam va ijodiy o'zlashtirishga asoslangan rivojlanayotgan ta'lim o'quvchilarning reproduktiv va produktiv o'kuv faoliyatini oqilona uyg'unlashtirishni talab etadi.

Demak, matematika darslarida ta'lim vositalari nuqtai nazaridan ta'limdagi asosiy yo'nalish, bu, o'quvchilarda o'quv muammolarida, topshiriqlarini hal etish, bilish faoliyatini shakllantirishdir. Ta'lim jarayonida og'irlik markazi o'quvchilarga tushadi, ular o'qituvchi rahbarligida o'zlari bilim oladigan sharoitga qo'yiladi, boshqacha aytganda, jarayonning o'zi o'quvchilar oldiga yangidan - yangi murakkablashib boruvchi uzluksiz muammolarni qo'yuvchi ta'limni tashkil etadi. Bunday ta'limda dars butunlay bitta asosiy muammoni hal etishga bag'ishlanishi mumkin. Boshqa variantlar ham bo'lishi mumkin. Bir darsda o'rganilishi kerak bo'lgan o'kuv material bir necha izchil muammolarga parchalanishi mumkin, bundan sung bilimlarni sistemalashtirish va umumlashtirish amalga oshiriladi. Bir myammo o'quvchilar oldiga ko'proq vaqtga ikki, uch, bundan kam ko'proq darslarga qo'yilishi mumkin.

Shunday qilib, garchi matematika darslarida ta'lim vositalari turlicha tashkil etilsada, biroq u hamisha ziddiyatdan chiqishning faol izlanish jarayoni sifatida namoyon bo'ladi. Izlanish shuning uchun mumkinki, matematika darslarida ta'lim vositalari bilim va faoliyat turlarining ijodiy o'zlashtirish qonuniyatlariga asoslangan, ilmiy izlanishning asosiy xususiyatlari xos bo'lgan dars berish va o'qish usullarining o'ziga xos uyg'unligini kiratadi M.I.Maxmutov).

Bu izlanish, xususan, shuning uchun mumkinki, matematika darslarida ta'lim vositalari matematika darslarida ta'lim vositalari orqali bayon, o'qituvchi bilan suxbat va o'quvchilarning mustaqil ishi kabi metodlarni o'ziga kiritadi, ular jamlikda bilimlarni egallashning evristik va tadqiqotchilik usullarini ko'zda tutadi.

Maktablarda so'nggi o'n yilda olib borilgan ko'plab tadqiqotdar natijalari bu sohadagi eng muhim yo'nalishlardan matematika darslarida ta'lim vositalari orqali ta'limning zamonaviy nazariyasidir, chunki u o'quvchilarda bilim jarayoni, ijodiy faollik va mustaqillik kabi zarur sifatlarni shakllantirish uchun qulay sharoitlarni yaratishga imkon beradi.

Muammoli ta'limning ahamiyati o'quvchilarda bilish faoliyatini boshqarish masalalarini hal etishdagi uning roli bilan xam aniqlanadi.

Nazariya va amaliyot o'rtasidagi mavjud obyektiv ziddiyatlar ta'limga matematika darslarida ta'lim vositalari orqali yondashuvni samarali amalga oshirishga imkon beradi.

Kichik yoshdagi maktab o'quvchilari ta'limida muammolilik mutlaqo tabiiydir. Shu bois material va o'quvchilar tayyorgarligi imkon bergan barcha xollarda darsda muammolilik elementlaridan foydalanishga intilish lozim. Biroq, A.M.Matyushkin xaqqoniy ta'kidlaganidek, tegishli o'quv qo'llanma va metodik ko'rsatmalar ishlab chiqilmaguncha, maktabda matematika darslarida ta'lim vositalari orqali ta'limdan foydalanish nafaqat foyda, balki xatto zarar keltirishi

xam mumkin.

Shu munosabat bilan nafaqat . matematika darslarida ta'lim vositalari orqali yovdashuvga katta e'tibor berish kerak, balki, maktab to'plagan ijobiy tajribalardan extimol tezroq foydalanib, umuman maktabda va xususan boshlang'ich maktabda matematika darslarida ta'lim vositalari elementlaridan foydalanish bo'yicha tegishli o'quv qo'llanmalari va metodik ko'rsatmalarni ishlab chiqish mumkindir.

Muammoli ta'lim deganda nimani tushunish mumkin?

M.I.Maxmutov fikricha, uning asosida «tushunish va tushuntirish uchun ilgari bilimlar yetarli bo'lmagan, o'quvchiga ma'lum bilim, o'quv va ko'nikma, yangi dalil, xodisalar o'rtasida dialektik ziddiyat mohiyat kasb etuvchi o'quv muammosi yotadi».

I.Ya.Lerner matematika darslarida ta'lim vositalari orqali ta'limning yana bir jixatiga e'tiborni qaratadi. Muammoli ta'lim, uning fikricha, shundaki, o'quvchilarning ijodiy muammolar va matematika darslarida ta'lim vositalari orqali masalalarni xal etish jarayonida muayyan sistemada bilim va o'quvlarni ijodiy o'zlashtirish, jamiyat tomonidan to'plangan ijodiy faoliyat tajribasini egallash, fuqarolik faolligi, yuksak rivojlangan va ongli shaxsni shakllantarish ro'y beradi.

Yuqorida keltirilgan fikrlardan xulosa qilish mumkinki, matematika darslarida ta'lim vositalari unutish yagona tizimining zarur tarkibiy qismi bo'lib, matematika darslarida ta'lim vositalari orqali vaziyatlarni hosil qilish va hal etish usullaridan keng foidalanish asosida o'quvchilarning reproduktiv va ijodiy faoliyati usullarining organik uyg'unligini kuzda tutadi.

Muammoli ta'limni «didaktik tizim» (M.D.Danilov, M.I.Maxmutov), «ta'lim tipi» (M.I.Maxmutov, M.N.Skatkin), «ta'lim metodi», (V.Okong), «ta'lim xarakteri» (D.V.Vilg'keev), «ta'lim qurilishi usuli» (B.G.Zilberman), «ta'limni tashkil etish» (M.I.Kruglyak) va «ta'lim printsiplari» (N.G.Dayri, T.V.Kudryavtsev, A.M.Matyushkin va boshqalar deb hisoblashadi.

M.I.Maxmutov «Matematika darslarida ta'lim vositalari orqali ta'lim» tushunchasiga ikki xil ma'no yuklaydi: u bu tushunchani sistema va tip deb xisoblaydi.

Bahzi psixolog va didaktlar matematika darslarida ta'lim vositalari jarayoni mohiyatini o'quvchilar oldiga didaktik muammolarni qo'yish, o'quvchilarning umumlashgan bilimlar va matematika darslarida ta'lim vositalari orqali topshiriqlarni yechish printsiplarini xal etish va egallashda ko'radilar.

Qisqasi, matematika darslarida ta'lim vositalari orqali ta'limning ko'pgina tushunchalarida uning xamma muhim belgilari hisobga olinavermaydi: ko'proq o'qituvchi yoki o'quvchi faoliyati, yoki bilish jarayoni bosqichlari, yoki uning xarakteristikasi aks etgiriladi.

Pedagogika tarixidan ma'lumki, ta'lim jarayonida ko'rgazmali qo'llanmalardan foydalanish yuqori baho olganda dars berish nazariya va amaliyotida «ko'rgazmali ta'lim» atamasi paydo bo'lgan.

Xozirgi paytda bu atama boshqa, ancha aniq atamalar, masalan, «dars o'tishda ko'rgazmalilik», «darslarda ko'rgazmali qurollardan foydalanish», «o'qitish vositalari» kabilar tomonidan siqib qo'yilgan.

Fikrimizcha, «Matematika darslarida ta'lim vositalari orqali ta'lim» atamasini «ta'limga matematika darslarida ta'lim vositalari orqali yondashuv», «ta'limda muammolilik» atamalari bilan almashtirish o'rinli bo'lardi, chunki ta'limning umumiy jarayonida muammolarni qo'yish va hal etish ayrim mavzu va darslar materiallarida amalga oshiriladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.

1. Jumayev M.E, Matematika o'qitish metodikasi darslik Toshkent. "Ilm Ziyo" 2023
2. Jumayev M.E, Matematika o'qitish metodikasi darslik Toshkent. "Ilm Ziyo" 2016
3. Jumayev M.E, Bolalarda matematik tushunchalarni rivojlantirish nazariyasi va metodikasi. (KHK uchun) Toshkent. "Ilm Ziyo" 2009 yil.